

DOI: <https://doi.org/10.15407/np.62.355>

УДК 070.328-022.218(477)»192/193»:32(47+57)

Ольга Вакульчук,

ORCID 0000-0003-4171-3886,

кандидат історичних наук,

завідувач відділу пресознавства,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

вул. Володимирська, 62, Київ, 01001, Україна

e-mail: vakulchuk@nbuv.gov.ua

**БАГАТОТИРАЖНА ПРЕСА УКРАЇНИ 1920-х –
ПОЧАТКУ 1930-х РОКІВ:
ВПЛИВ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ СИТУАЦІЇ
НА ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ, ЗМІСТ, УМОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ**

Мета. Охарактеризувати багатотиражні газети як окремих вид радянської періодики, визначити їх характерні особливості, умови функціонування на тлі суспільно-політичної ситуації, що склалася в Україні у 1920-х – на початку 1930-х рр.; довести, що масив цих видань з огляду на їх джерелознавчий потенціал потребує подальшого дослідження, опрацювання, оцифрування, забезпечення гідних умов зберігання (нині пошук багатотиражних газет у фондах значною мірою утруднений, адже ці газети спеціально не збиралися, вони розпорошені, часто зберігаються у менш комфортних умовах, ніж «великі» газети). **Методологічним базисом** роботи обрано принцип історизму, використано методи аналізу історичних джерел і синтезу інформації. Зазначені методи надали можливість всебічно дослідити багатотиражні газети в суспільно-політичному контексті і розкрити тему статті. **Наукова новизна** полягає у розширенні уявлень про багатотиражну пресу як суто радянський феномен, окремих вид преси, джерело з вивчення суспільно-політичної ситуації, що склалася в Україні у період 1920-х – на початку 1930-х років. **Висновки.** Радянські багатотиражні газети відображали майже стенографічно всі події і заходи, що відбувалися як в країні, так і на окремо взятому підприємстві, установі, колгоспі; на їх сторінках зафіксовані всі тогочасні проблеми і події – від побутових до загальнополітичних – мікроісторія, мікротематика і макроісторія та макропроблематика. У сукупності всіх аспектів багатотиражної преси як соціального явища, її значення може бути охарактеризовано як унікальний феномен радянської періодики, комплексне

історичне джерело, що відображає методи впливу на масову свідомість, формування трудових відносин.

Ключові слова: багатотиражні газети, низова преса, історичне джерело, індустріалізація, п'ятирічка, соціалістичне змагання.

Актуальність роботи. Багатотиражні газети як комплексне історичне джерело потребують всебічного вивчення, опрацювання, введення в науковий обіг та інформаційний простір через створення науково-бібліографічних ресурсів традиційного (бібліографічні покажчики, каталоги) і електронного типу (бази даних), оцифрування. Багатотиражна преса, яка мала свої прообрази в історії соціокомунікаційної діяльності суспільства, виконала свою політичну роль, видозмінилася, перетворившись у сучасну форму корпоративної преси, що, своєю чергою, також пов'язане з структурними перетвореннями у соціально-економічній сфері та її новим орієнтуванням.

Стан дослідження. Багатотиражні газети завжди розглядалися вченими у контексті вивчення проблем радянської преси. За роки радянської влади створена значна історіографія партійно-радянської преси, де побіжно йдеться про багатотиражні видання як один з її сегментів; окремих досліджень багатотиражних газет вкрай небагато і більшість з них мають публіцистичний чи науково-популярний характер. Серед праць, що розкривають ті чи інші аспекти багатотиражних видань «Твоя заводская газета» Ю. Юрова [1], Газета на производстве» В. Авдеева і В. Добриніна [2], «Стенная и многотиражная печать» Г. Зав'ялова [3], «Газета трудового коллектива как исторический источник(на материалах газеты «Кировец») В. Петрова [4], «Большие дела маленьких газет» колективу авторів [5]. Багатотиражній пресі присвячено декілька розділів у навчальному посібнику О. Андреевої «Історія книжкової справи в документальних джерелах і матеріалах періодичної преси» [6]; через призму соціологічного дослідження розглянуто газетну періодику і багатотиражні газети у праці М. Алексеєвої «Газета в зеркале социологического анализа» [7]. Останніми роками багатотиражну пресу досліджує Н. Солощенко [8].

Мета статті – довести, що багатотиражні газети є комплексним історичним джерелом. Упродовж всього періоду свого існування вони були «прив'язані» до політико-ідеологічних чинників, синхронно і майже стенографічно відображаючи ту дійсність, в умовах якої вони

існували; вплив суспільно-політичної ситуації на розвиток багатотиражної преси є очевидним, а надто у період, що розглядається у статті.

Виклад основного матеріалу. Стрімкий розвиток низової преси, що включала районні, фабрично-заводські, колгоспні газети, видання місцевих відомств і закладів освіти, пояснюється і тим, що пріоритетними завданнями економіки наприкінці 1920-х рр. визначено індустріалізацію і колективізацію. Ці газети, будучи, як і вся тогочасна радянська преса, зняряддям пропаганди, конкретизували її через місцеві умови, задачі, приклади. Розвиток багатотиражної преси відбувався за ініціативою і під контролем місцевих партійних органів. Відкриття відомчих газет заохочувалося, парторганізації підприємств, де планувалося видання газет, мали обов'язок забезпечити їх кадрами і щоденно керувати ними. Редактори таких газет висувалися парторганізаціями підприємств і затверджувалися міським комітетом КП(б)У. На засіданнях бюро обласного і міського комітетів партії приймалися плани накладів і виносилися рішення щодо покращення випуску газет. Творча робота редакцій обговорювалася на засіданнях комітетів КП(б)У, після чого з'являлися спеціальні постанови щодо «покращення роботи», «усунення недоліків», «викриття опортуністів» тощо.

Найбільше багатотиражних газет у 1920-х – на початку 1930-х рр. виходить у промислових центрах – Дніпропетровську, Запоріжжі, Кіровограді, Краматорську, Макіївці, Сталіно, Харкові, а також у Києві, Одесі, Вінниці; їх наклади – від 2000 до 15 000 примірників. Серед таких видань – «Красная игла», «Петровец» / «Ударник» (Дніпропетровськ, 1929; 1928–1929), «Краматорская домна» (Краматорськ, 1927–1929), «Комунар», «Паротязник» (Запоріжжя, 1926–1929), «Сівалка» (Кіровоград, 1926–1929), «Паровоз», «Генератор», «Дробилка» (Харків, 1929; 1927–1929; 1929); «Зачистка», «Красный обувщик», «Молот» (Київ, всі – 1929), «Джугівка», «Заводська правда», «Одеський цукровар» (Одеса, 1926–1929; 1928–1929; 1928–1929) тощо. Деякі газети вже у той час виходили за межі внутрішніх заводських справ і висвітлювали на своїх сторінках господарські та побутові питання міста і навколишніх сіл [9, арк. 132].

Про роботу і завдання багатотиражних газет, здебільшого заводських і фабричних, про їх здобутки і вади часто писала «велика» преса. Так, у газеті «Література і мистецтво» – додатку до «Вістей ВУЦВК» за 23 лютого 1929 р. опубліковано статтю «Заводські друковані газети», у якій йдеться, що заводські багатотиражки користуються величезною

популярністю, їх читають і самі робітники, і їхні родини, «на них дехто з старих малописьменних працівників вчиться читати і писати» [10]. Про популярність і багатотиражок свідчить той факт, що наприкінці 1920-х років значно зросла кількість цих газет. У 1929 р. «Киевский пролетарий» констатував: «Заводские печатные тиражки растут, как грибы после дождя. Их было бы еще больше, если бы не основное препятствие – бумажный кризис <...>, отсутствие средств, недостаточная поддержка редколлегий со стороны партячеек, завкомов, культкомиссий и администрации» [11]. Багатотиражки у цей період друкуються на неякісному обгортковому папері, технічне їх оформлення і якість шрифтів не відповідають вимогам, втім, «матеріал газет надзвичайно привабливий для кожного, хто цікавиться життям-буттям заводського робітництва. Коли взяти в руки <...> заводську газету, перед вами зразу встає все життя заводу і його робітництва» [10].

Внутрішня структура багатотиражок, сформована у першій половині 1920-х років, визнана найбільш доцільною, тому розміщення матеріалів у всіх багатотиражках подібне: на першій сторінці – огляд виробничих нарад, друга сторінка наповнена дописами робкорів на різну тематику: підготовка до перевиборів рад, антирелігійна пропаганда, викриття хуліганів і «виродків робочої сім'ї» тощо. На останній сторінці – матеріали з професійного життя окремих цехів підприємства, сатира і гумор, побут; значна увага приділялася культурі, зокрема культурному життю країни і заводу, художній творчості і самодіяльності.

1928/29–1932/33 – роки першої п'ятирічки, переходу до індустріалізації, яка почалася з форсування розвитку важкої промисловості та створення крупної машинної індустрії в усіх галузях «народного господарства», впровадження планової економіки, що відбувалося за рахунок кардинальних реформ, впроваджуваних насильницькими засобами: ліквідовано усі попередні форми підприємств, введено податкову реформу; з 1927 р. почалася кампанія насадження щорічних внутрішніх державних позик для населення.

На території УСРР розгорнулося будівництво гігантських промислових підприємств, проводилася колективізація сільського господарства. Першим п'ятирічним планом передбачалося виконання завдань перетворення СРСР на розвинену індустріальну державу, побудовану на фундаменті «соціалістичної економіки»; основна увага приділялася розвитку важкої промисловості, здатної забезпечити

технічну реконструкцію господарства країни, зміцнити її економічну незалежність та обороноздатність; планувалося створення нових галузей промисловості – автомобільної, верстатобудівної, хімічної. П'ятирічні плани стали програмою розвитку всіх республік, що входили до складу СРСР.

У цей період також здійснювалася реконструкція старих промислових підприємств. Так, лише в Києві перебудови зазнали заводи «Ленінська кузня», «Більшовик» Трансигнал, завод імені Домбаля; реконструйовано деревообробну фабрику імені Боженка, кондитерську фабрику імені К. Маркса. Наприкінці 1920-х – на початку 1930-х рр. виникли великі виробничі об'єднання, такі як «Коопремонт», «Кооподяг», «Харчопродукт», «Текстильник». Промисловість УРСР у роки першої п'ятирічки розвивалася у цілковитій відповідності з директивами комуністичної партії і радянського уряду про здійснення соціалістичної індустріалізації країни, по її завершенню оголошено, що фундамент соціалістичної економіки побудовано.

Як завжди, газети широко висвітлювали партійні заходи і до, і після їх проведення. На сторінках періодики з'являлися публікації назустріч черговому з'їзду, а з його закінченням – рапорти про виконання планів з «присвятою» трудових подвигів цим заходам. Багатотиражки жваво обговорювали на своїх сторінках ці теми, вміщували фото ударників, передовиків виробництва.

У роки першої п'ятирічки в СРСР виходило більше тисячі друкованих фабрично-заводських газет, деякі з них – щоденно. Ці газети брали активну участь у житті підприємств, висвітлюючи на своїх сторінках усе, що там відбувалося, а також події культурного життя і побуту робітників. З метою виконання планових завдань індустріалізації з'являються різні форми мобілізації мас: виробничі наради, огляди, конкурси підприємств, ініціативи щодо підвищення продуктивності праці, рух раціоналізаторів і винахідників, обмін досвідом, боротьба за поліпшення якості продукції та зниження її собівартості, за зміцнення трудової дисципліни, ударництво, соцзмагання. Саме у роки першої п'ятирічки соціалістичне змагання набуло масового характеру.

Ідею про розгортання всесоюзного соцзмагання оприлюднила «Комсомольская Правда» 26 січня 1929 р., а вже 31 січня 1929 р. на сторінках «Рабочей газеты» з'явився заклик горлівських шахтарів про розгортання соцзмагання за підвищення продуктивності праці, розвиток

культурно-масової роботи. До організації соцзмагання шахтарів долучилися «Луганська правда», «Кочегарка», «Диктатура труда». Багатотиражки відгукнулися і виступили активними організаторами соцзмагання на підприємствах і в установах, на їх шпальтах ця тема знайшла найширше висвітлення і обговорення. Численні робкори, редактори цехових стіннівок забезпечували багатотиражки матеріалами для публікацій. Орган робітників і службовців 1-ї Київської державної трикотажної фабрики ім. Рози Люксембург «Трикотажка» у 1929 р. друкує тематичні статті з промовистими заголовками: «Соціалістичне змагання і комсомол на трикотажній фабриці», «Штаб соцсоревнования, проснісь!» (№1 від 25 серпня), «Підсумки соцзмагання 28–29 р. на трикотажній фабриці», «Конторники у соцзмаганні», «Колумова і соцзмагання» (№ 5 від 15 грудня); газета «Трибуна обувщика» – орган робітників і службовців 5-ї Харківської взуттєвої фабрики – повідомляє про підсумки соцзмагання 1928–1929 рр., закликає молодь ширше розгорнути цей рух у наступні роки, створити більше ударних бригад і нагадує, що «соцзмагання не кампанія, а систематична робота по перебудові виробництва» [12]; «Тяговик» – газета робітників та службовців Південно-західної залізниці – під гаслом «Негаймо розгорнемо широку масову перевірку договорів про соцзмагання!» розміщує статті «Як змагалися і як потрібно», «Треба не сподіватися, а працювати» (№ 8 від 1 жовтня 1929); часто поміж статей з'являються вірші відповідної тематики. Про соцзмагання і ударництво пишуть газети «Маховик», «Металіст», «Молодий Дніпробудівець», «Молот» та багато ін.

У сільському господарстві також відбувалися докорінні зміни. Періодом найбільш інтенсивного створення колгоспів в Україні стали 1929–1930 роки, коли у життя втілювалися настанови листопадового, 1929 р. пленуму ЦК ВКП(б). Пленум прийняв резолюцію «Про сільське господарство України і про роботу на селі», згідно з якою вимагалось прискорити темпи колективізації, забезпечивши її суцільне впровадження.

У газетах першої половини 1930-х рр. з настирливою періодичністю друкуються статті і гасла на тему сівби і хлібоздачі, наприклад: «По-бойовому підготуємося до сівби», «Всі сили на допомогу партії в боротьбі за підготовку та проведення більшовицької сівби», «Сталінський похід за високий врожай – запорука успіху в роботі «Союзпечать» тощо. У період 1932–1933 рр. виходить безліч газет, додатків, бюлетенів,

специвипусків під назвою «Сплатити хлібний борг державі!». У додатках до «великих» газет, частіше, обласних, друкуються безкінечні постанови республіканських, обласних, районних партійних органів «Про осінню сівбу», «Про перебіг готування до весняної сівби», «Про перебіг заготівлі городини», «Про перебіг збиральної кампанії», «Про перебіг косовиці і молотьби», «Про перебіг хлібоздачі», «Про перебіг засівної кампанії, збирання буряків і хлібозаготівлі», «Про обов'язкову поставку молока і масла державі» тощо.

Окремими додатками до газет «Комунар» (Городня), «Боротьба за соціалізм» (Радомишль), «Соціалістична перемога» (Гарбузинка), «Присивашська комуна» (Ново-Троїцьке) та ін. видається постанови РНК СРСР і ЦК ВКП(б) «Про обов'язкове постачання зерна державі колгоспами та одноосібними господарствами». Згідно з цією постановою, прийнятою 19 січня 1933 р., «за невиконання завдань з здавання хліба державі у встановлені <...> календарні строки», на колгоспи накладалися грошові штрафи, одноосібники притягалися до судової відповідальності [13].

Масова форсована і насильницька колективізація супроводжувалася розкуркуленням, знищенням дрібних господарств, застосуванням репресивних методів. Це спричинило у 1931–1933 рр. кризу сільськогосподарського виробництва, що вкупі з нереальним планом хлібозаготівлі з врожаю 1932 р., ухваленого постановою РНК СРСР і ЦК ВКП(б) (травень 1932 р.), діяльністю надзвичайної комісії по хлібозаготівлі, призвело до голодомору, наслідком якого стала загибель мільйонів селян.

Багатотиражні газети (заводські, колгоспні, бригадні, польові) на своїх сторінках фіксували майже стенографічно всі події і заходи, що відбувалися в країні і на окремо взятому підприємстві чи колгоспі. Усі газети писали про індустріалізацію, колективізацію, п'ятирічку, соцзмагання, зустрічні плани, ударників, раціоналізаторів, завдання партколективів, суботники, нормування робочого часу тощо. Інші актуальні у той час питання – боротьба з релігією та безгосподарністю, вибори і перевибори до міськрад, масова культосвітня робота, колективні договори, підготовка кадрів, допомога селянам у засівній кампанії тощо.

Окремою темою, що пронизує усі тогочасні газети, є «чистка партійних лав». Так звані чистки відбувалися регулярно у 1920–

1930-х рр. з метою «очищення партії від впливу дрібнобуржуазної та анархістської стихії, куркульських елементів, правого і лівого ухилів», опозиційності тощо. Зі сторінок «Правди» від 27 липня 1921 р. прозвучав заклик позбутися «міщанських і куркульських елементів», з особливою суворістю поставитися до вихідців з «буржуазної інтелігенції та напівінтелігенції», що стали радянськими службовцями; окремою категорією, що підпадала під перевірку, визнано «прибульців з інших партій, особливо <...> меншовистського табору» [14]. У 1925–1926 рр. під чистку підпали партійні осередки вищих навчальних закладів, установ і селянські осередки.

Нова хвиля «чисток» прокотилася країною у 1929–1930 рр. після XVI партійної конференції (23–29 квітня 1929 р.). Цього разу засуджено «опортуністичний правий ухил». Природно, що газети всіх рівнів друкували матеріали стосовно чисток. Газета «Конвейер» – орган робітників і службовців Ново-економічної копальні (Артемівськ) у № 2 за 29 березня 1929 р. друкує декілька статей на тему чистки. Всі вони розміщені під гаслом «Вместо вычищенных – новые сотни рабочих в ряды партии!» [15].

Заводські багатотиражки наперебій закликали до чисток на своїх підприємствах: «В борьбе с оппортунизмом за ленинизм партия побеждает», «Задачи чистки партии», «К чистке партии», «Поможем партии очистить и укрепить ряды», «Наш ответ правым уклонистам», «Нужна идейная классовая чистота», «Самокритика та чистка партії», «Щодо підготовки до чистки», «Про чистку», «Чистка партии – боевая задача дня», «Чистка не парад, а систематическая работа», «Вычистим чуждых рабочему классу из партии», «Обеспечить явку беспартийных рабочих на собрания по чистке партии», «Тщательно подготовимся к чистке», «Чистку партії – в центр уваги» – ось невеликий перелік назв статей у багатотиражках.

У квітні 1933 р. вийшла чергова постанова ЦК і ЦКК ВКП(б) щодо чистки. У газетах – нова хвиля публікацій на тему. «Пархомівський ударник» – орган парткому, завкому та дирекції цукрового заводу (Пархомівка, Краснокутський р-н Харківської обл.) повідомляє, що колектив готовий вступити в чистку «з більшовицькими показниками» і що чистити парторганізацію Харківщини «партія доручила кращим більшовикам, загартованим ленинцям». Автори дописів від імені працівників заводу повідомляють про готовність зустріти чистку

партійних лав «широкою хвилею ударництва». «Поліграфіст» – газета парткому та профкому 6-ї друкарні ДВОУ у січневому номері за 1934 р. друкує статтю О. Яворської «Як ми реалізуємо виводи комісії чистки», у якій авторка натхненно зазначає: «Якщо до чистки ми мали виконання плану на 80, 4 %, то в час чистки – III-й квартал – виконано на 104 %, а після чистки ми маємо за XI-й місяць – 104,5 % <...> відвідування партшкіл до чистки було 55 %, а після чистки відвідування доведено до 92 %» [16].

У 1920-х – на початку 1930-х років існували багатотиражні газети ВНЗ, закладів і установ культури, мистецтва, профспілок працівників культури та мистецтва, на характер публікацій яких теж впливали політичні, соціально-економічні, історико-культурні умови, в яких перебувала Україна у цей період. Тематику публікацій цих газет визначено «Тезах про художню політику» Колегії Агітпропу ЦК КП(б)У та Колегії Головополітосвіти УСРР ще у 1921 р. і надруковано у газеті «Комуніст». Серед основних постулатів, визначених цим документом, є завдання «довести бойову силу мистецтва до вищого соціального напруження, перетворюючи художню агітацію в шукання нових форм творчості і роблячи мистецтво наймогутнішим засобом політосвітньої роботи, тобто державною пропагандою комунізму...» [17].

Висновки. Багатотиражні газети відображали майже стенографічно всі події і заходи, що відбувалися як в країні, так і на окремо взятому підприємстві, установі, колгоспі. У 1920-х рр. усіх працюючих зобов'язували читати не тільки центральну пресу, але й свої видання. Найпоширеніші теми – індустріалізація, колективізація, перша п'ятирічка, соцзмагання. Багатотиражні газети 1920-х – початку 1930-х років – масові періодичні видання, схожі за змістом, структурою і формою, що, однак, не виключало їх галузевої специфіки та адресного спрямування. У цей період виходили газети будівельників, друкарів, гірників, комунальників, деревообробників, цукровиків, металургів, медиків, текстильників, працівників торгівлі і харчової промисловості, місць позбавлення волі, а також газети виборчкомів, профспілок, шкіл, вищих навчальних закладів, військових частин тощо. У 1920-ті – на початку 1930-х років матеріали багатотиражок, незважаючи на специфіку кожної з них, містять у собі деяку подібність, що проявилася в уніфікованості підходів до змісту публікацій, дотриманні єдиної ідеологічної направленості.

Список бібліографічних посилань

1. Юров Ю. *Твоя заводская газета*. Москва, 1960. 230 с.
2. Авдеев В., Добрынин В. *Газета на производстве*. Ленинград, 1931. 24 с.
3. Завьялов Г. П. *Стенная и многотиражная печать*. Алма-Ата, 1957. 60 с.
4. Петров В. А. Газета трудового коллектива как исторический источник (на материалах газеты «Кировец»). *Вспомогательные исторические дисциплины*. Т. 21. Ленинград, 1990. С. 66–73.
 5. *Большие дела маленьких газет*. Москва, 1957. 203 с.
 6. Андреева О. *История книжного дела в документальных источниках и материалах периодической печати* : учеб. пособие. Москва, 2011. 230 с.
 7. Алексеева М. И. *Газета в зеркале социологического анализа*. Ленинград, 1970. 33 с.
 8. Солощенко Н. В. Многотиражная печать как источник по изучению процесса формирования «нового человека» в советской промышленности первых пятилеток. *Исторический журнал: научные исследования*. Москва, 2019. № 3. С. 106–117.
 9. До Секретаріату ЦК КП(б)У. Про скликання 1-ї Всеукраїнської робітничої наради. 1928 р. ЦДАГО, ф. 1., оп.20, спр. 2699, арк. 132.
 10. Кривуленко В. *Заводські друковані газети*. ЛіМ, 1929. 23 лютого.
 11. П. Л. Заводские многотиражки. *Киевский пролетарий*, 1929. 4 мая.
 12. За перелом в соцсоревновании. *Трибуна обувщика*, 1929. 15 декабря.
 13. Про обов'язкове постачання зерна державі колгоспами та одноосібними господарствами : постанова РНК СРСР і ЦК ВКП(б). Дод. до газети «Комунар». Городня, 1933.4 лютого.
 14. Ко всем партийным организациям. Об очистке партии. Правда, 1921. 27 липня.
 15. *Конвейер*, 1929. 29 марта.
 16. Яворська О. Як ми реалізуємо виводи комісії чистки. *Поліграфіст*. Київ, 1934. 5 січня.
 17. *Комуніст*, 1921. 1 вересня.

References

1. Iurov, Iu. (1960). *Tvoia zavodskaiia gazeta*. [Your factory newspaper]. Moscow, Russia. [In Russian].
2. Avdeiev, V., Dobrynin, O. (1931). *Gazeta na proizvodstve*. [Newspaper in the production]. Leningrad, Russia. [In Russian].
3. Zavialov, G. P. (1957). *Stennaia i mnogotirazhnaia pechat*. [Wall and large print]. Alma-Ata, Kazakhstan. [In Russian].
4. Petrov, V. A. (1999). *Gazeta trudovogo kolektiva kak istoricheskii istochnik*

(na materialakh gazety "Kirovets". [The newspaper of work community as a historical source (case of the newspaper "Kirovets"). *Vspomogatelnye Istoricheskie Distcipliny*, 21, 66-73. Leningrad, Russia. [In Russian].

5. Bolshie dela malenikikh gazet: sbornik statei (1957). [Big deeds of small newspapers: collection of articles]. Moscow, Russia. [In Russian].

6. Andreieva, O. V. (2011). *Istoriia knizhnogo dela v dokumental'nykh istochnikakh i materialah periodicheskoi pečati*. [The history of bookwork in documentary sources and periodicals: a training manual]. Moscow, Russia. [In Russian].

7. Alekseieva, M. I. (1970). *Gazeta v zerkale sotciologicheskogo analiza*. [Newspaper in the mirror of sociological analysis]. Leningrad, Russia. [In Russian].

8. Soloshchenko, N. V. (2019). Mnogotirazhnaia pečiat kak istochnik po izucheniiu protsessa formirovaniia "novogo cheloveka" v sovetskoï promyshlennosti pervykh piatiletok. [The mass-circulation press as a source for study of the process of forming a "new man" in the Soviet industry during the first five-year plans]. *Istoricheskii zhurnal: nauchnye issledovaniia – History Journal: Research*, 3, 106-117. [In Russian].

9. Do Sekretariatu CK KP(b)U. Pro sklykannia 1-i Vseukrainskoi robsilkorivskoi narady (1928). [To the Secretariat of the Central Committee of the Communist Party of Ukraine. On convening the 1st All-Ukrainian Robsilkor meeting]. *Central State Archives of Public Associations*. Fund 1, Inventory 20, Unit 2699, Page 132. [In Ukrainian].

10. Kryvulenko, V. (1929, February 23). *Zavodski Drukovani Hazety*. [Factory printed newspapers]. LiM. [In Ukrainian].

11. P. L. (1929). *Zavodskie mnogotirazhki* [Factory Editions]. *Kievskii Proletarii*. (1929, May 4). [In Russian].

12. Za perelom v sotsorevnovanii (1929). [For a breakthrough in social competition]. *Tribuna obuvshchika*. December 15. [In Russian].

13. Pro oboviazkove postachannia zerna derzhavi kolhospamy ta odnoosibnymy hospodarstvamy: postanova RNK SRSR i CK VKP(b) (1933). [On the obligatory supply of grain to the state by collective farms and individual farms: the resolution of the Council of People's Commissars of the USSR and the Central Committee of the All-Union Communist Party]. (1933, February 4). Dodadok do hazety "Komunar". Horodnia. [In Ukrainian].

14. Ko vsem partiinym organizatciiam. Ob ochistke partii (1921). [To all party organizations. About the party cleanup]. *Pravda*, July 27. [In Russian].

15. *Konveier*. (1929). March 29. [In Russian].

16. Yavorska, O. (1934). Yak my realizuemo vyvody komisii chystky. [How we implement the findings of the cleanup commission]. *Polihrafist*, January 5. Kyiv. [In Ukrainian].

17. *Komunist*. (1921). September 1. [In Ukrainian].

Olha Vakulchuk

ORCID 0000-0003-4171-3886,

PhD in Historical Sciences,

Head of the Press Studies Department,

Vernadsky National Library of Ukraine,

3, Holosiivskyi Avenue, Kyiv, 03039, Ukraine

e-mail: vaculchuk@nbuv.gov.ua

**MASS-CIRCULATION PRESS OF UKRAINE IN THE 1920s AND EARLY 1930s:
THE IMPACT OF SOCIO-POLITICAL SITUATION
ON THE PECULIARITIES OF DEVELOPMENT, CONTENT,
AND OPERATING CONDITIONS**

Purpose. To characterize mass-circulation newspapers as a separate type of Soviet periodicals, to determine their characteristic features, and operating conditions amid the background of the socio-political situation that developed in Ukraine in the 1920s – early 1930s; to prove that the array of these publications, given their source potential, needs further research, processing, digitization, decent storage conditions (now the search for mass-circulation newspapers in the funds is much too complicated as these newspapers were not specially collected, are scattered, and often stored in less suitable conditions than "big" newspapers). **The methodological basis** of the paper is the principle of historicism; methods of analysis of historical sources and synthesis of information are used. These methods provided an opportunity to comprehensively investigate mass-circulation newspapers in the socio-political context and to reveal the topic of the article. **The novelty** lies in the expansion of ideas about the mass-circulation press as a purely Soviet phenomenon, a separate type of press, a source for studying the socio-political situation in Ukraine in the 1920s – early 1930s. **Conclusions.** Soviet mass-circulation newspapers almost stenographically covered all the events and activities that took place both in the country and at a single enterprise, institution, or collective farm; all the problems and events of that time are recorded on their pages – from domestic to general political – microhistory, microthemes and macrohistory and macroproblems. In the aggregate of all aspects of the mass-circulation press as a social phenomenon, its significance can be characterized as a unique phenomenon of Soviet periodicals, a complex historical source that reflects the methods of influencing the mass consciousness, and the formation of labor relations.

Keywords: mass-circulation newspapers, Soviet press, historical source, industrialization, five-year plan, socialist competition.

Стаття надійшла до редакції 13.05.2021 р.